

ХУДОЖНИК, ЩО ЗАГИНУВ В СУХІВЦЯХ

Донадана його ім'я було викреслене з історії українського мистецтва. Тоталітарний режим робив усе для того, щоб назавжди стерти з пам'яті нащадків людину, чий опівіть та різець стали зброєю, оберненою проти нього. Адже для режиму воєни вивалилися небезпечнішими, ніж автомат чи граната. Тож лише нещодавно ім'я Ніла Хасевича знову засяло всіма гранями його природного дару, хоча ще до війни художні виставки у Варшаві, Парижі, Лос-Анджелесі, Нью-Йорку та Чикаго принесли Хасевичу світове визнання. Мистецтвознавці ставлять його на рівні з Юрієм Нарбутом – не те та епоха вивалилася надзвичайно жорстокою до справжніх талантів.

До цього часу ніхто не знає, де твоя могила, пане художнику, аби прийти, згадати тебе добрим словом, покласти квіти. Більше тільки твоєю смертю і нагадують нам про чиюсь чорну зраду...

«МАЛЮНОК Є ПРАВДОЮ АБСОЛЮТНОЮ...»

У тімних воєнних лісах, де зивається річка Горинь, розкинулося мальовниче село Дюжин Костопольського району. Тут 13 листопада 1905 року (деякі історики стверджують, що 25 листопада) в родині дяка Антона Хасевича народився третій син, якого назвали Нілом. Сім'я була бідною, і батько не підтримував потяг дитини до малювання, а вирішив віддати сина до Житомирської духовної семінарії, щоб той мав змогу згодом мати свій шматок хліба. Перші ази малювання Ніл Хасевич здобув у майстерні іконописця. Згодом вступив до Рівненської української гімназії. Це був один із найтрагічні-

«І ВОЮЮ З ВОРОГОМ СИЛОЮ МИСТЕЦТВА»

На початку війни Ніл Хасевич деякий час працював як художник-графік у рівненській газеті «Волинь», яку редагував відомий письменник Улас Самчук. А ще виступав мировим суддею у райцентрі Деражне. Власне, на цю посаду погодився лише, щоб допомогати землякам. Проте, як тільки переконався, що німцям, як і більшовикам, самостійна Україна не потрібна, що вони дбають

Тільки про свої окупаційні інтереси, став до лав Української Повстанської Армії.

П'ЯТЬ КІЛОГРАМІВ ПАПЕРУ ТА ВИШНЕВЕ ДЕРЕВО

Плакати, листочки, гасла, що з'являлися з-під руки Зота, Бєя, Старого (псевдоніми Ніла Хасевича), не давали спокою радянській владі. У 1947 році в перестрічці з опергрупою НКВС загинула зв'язкова одного з підрозділів УПА, яка пробиралася до Луцька. У ній знайшли дві книжечки Хасевича – «Дереворити» та «Книжні знаки», які пролежали в архівах Волинського КДБ 45 років. Самого Хасевича безуспішно

кілометр від села Сухівця, що вдесяти кілометрах від села Клеван. У кричці їх цікавив лише один повстанець – Хасевич.

Дмитро Улодик, колишній вояк УПА, згадував: «Це було 1952 року в Клевані, колишньому райцентрі на Рівненщині, біля якого в призначив на 4 березня 1952 року... «Виходьте! Інакше закидаємо гранатами!» – крикнув Стекляр. Відповіддю було мовчання. Отже, переговори не відбулися. Чекіст витягнув із суми гранату РДГ і шепнув командирів відділення... Сергій точно на півметра, не вище, підняв важку люду. Цього вистачило, щоб метнути в лав гранату. Глухо прогрімів під ногами вибух... Почували трохи, капітан дав сигнал солдатам підняти затічку і знову наказаво вилупити: «Хто живий – виходьте! Інакше пустимо гранати в їд». Ніхто не вийшов... Живих у бункері не виявилися. При

ра Стекляр побачив три трупи. Один без ноги – це був Зот. У кричці бандит стискав автомат».

За матеріалами газети

ного художника, який якою він разом із матір'ю їхав на навіанта до Рівного, на залізничному перевезенні біля Оржева, потрапив під потяг. Ніл втратив ліву ногу вище коліна, а його мати Федотія Олексіївна загинула. Ставши калікою в такому ранньому віці, хлопче не замкнувся в собі, а й далі продовжував студіювати науки. За компенсацію, яку виплатила йому французька компанія, що володіла залізницею, Ніл Хасевич зміг навчатися у Варшавській академії мистецтв. У 1926 році його зарахували вільним слухачем, а в 1930 році, завершивши магітуру, Хасевич став повноправним студентом. Майбутній художник не міг зупи-

сею. У 1939 році у Варшаві вийшов у світ альбом «Книжні знаки Ніла Хасевича», в якому автор показав себе оригінальним майстром мініатюрних робіт. Різдують про специфіку мистецтва українського художника писав: «Малюнок є правдою абсолютною, а мову правди треба вчити скрізь і завжди... Це єдина мова, якою можна висловити

Як член крайової референтури пропаганди Ніл Хасевич працював у редакції журналу «До зброї», випускав різні брошури, листівки. У 1943–44 роках художник виконав знаменитий цикл «Волинь у боротьбі», присвячений героїці повстанського руху. Вміщував графічні характеристики у підпільному мористичному виданні «Український перець», створював композиції плакатно-агітаційного характеру – «За самостійну соборну державу», «Воля народам, воля людям», «Слава Україні Героям слава!». Ці плакати були надзвичайно популярними серед повстанців. Якоюсь Ніл Хасевич сказав: «Я не можу стріляти з автомата. Зате в моїх руках інша зброя – різець і лінова дощечка. Я воюю з ворогом силою мистецтва».

Не менш важливою діяльною роботою Ніла Хасевича була розробка ескіза орденів та медалей, інших нагород УПА, а ще паперових грошей – бонфону. Хасевич створив підпільну художню школу, де навчав збуду молоді з Во-

якщо в самій Москві було віддано наказ знайти й знищити його автора. Керівником операції призначили тоді капітана Бориса Стекляра. У книзі «Со щитом і мечом», що побачила світ у 1988 році у львівському видавничстві «Каменяр», нарис відомого московського кадебетського літератора Теодора Гладкова «Прийшов із війни лейтенант» призначався для прославлення одного з чекістів – Бориса Стекляра.

Борис Стекляр добре пам'ятає травневий ранок 1951 року, коли отримав, очевидно, найнезвичніше для себе завдання: «Ць «добро» нам прислали із Москви, – пояснює полковник. – Суть справи полягає в тому, що цей альбом з провакаційною метою нині широко розповсюджується на Заході. Його підкидають у поштівця, журналістам-міжнародникам, делегатам сесії Генеральної Асамблеї ООН... Нам доручено терміново розшукати автора альбому і пакласти край його антирадянський діяльності».

Спеціально створеній опергрупі допоміг випадок в одному із захоплених бункерів знайти зашифровані документи – грипси. Найціннішою знахідкою КДБ стала не здобута вибухівка та зброя, а записка, яку вдалося розшифрувати. Її зміст був короткий: «Заготували для вас п'ять кілограмів перу, ашинеє дерево». Хоч ім'я Ніла Хасевича в записці не було, кадебісти виграли згодом, кому те все могло знадобитися. Врешті, після низки допитів, арештів, аналітичних напрацювань було виявлено місце перебування Ніла Хасевича – кривку на хуторі за

ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ. СУХІВЕЦЬКИЙ ЗАМОК

В замку жив старий пан, а в нього за дружинку була молоденька, симпатична пані легковажного характеру. Одного разу він сказав їй, що поїде до Луцька на кілька днів. Зранку виїхав із замку, він приїхав до містечка Радзівилля, надвечір повернувся додому. Його в замку ніхто не чекав. Перевдягаючи щось недобре, пан зайшов у покої своєї «благівірної» дружинки, яку застав в обіймах молодого дідка. Старий ревнивець без усякого гасу запалив свічку і спустився у пороховий погріб, який знаходився у підземні частині замку. Через хвилину від величезної будівлі залишились тільки руїни. Цю легенду знають всі мешканці села Сухівця, бо замок, а саме так називають величезний крутий пагорб, що височить над селом, і сьогодні лише своєю таємничістю, своїм середньовічним виглядом.

Вперше літописну згадку про цей замок можна знайти в історичній монографії польського історика-дослідника Гадлуша Стецького «Княже гніздо» під 1442 роком. Саме в цьому році даний маєток був приписаний до містечка Жукова і став власністю князя Михайла Чарторийського.

Наступну згадку про село Сухівці знаходимо у дарній грамоті, датованій 13 квітня 1587 року. Староста Луцький, князь Андрій Пронський, вручив цей документ князю Янушу Заславському. Тут написано, що він є власником містечка Жукова і серед переліку сіл, які належали до цієї волості, знаходимо село Сухівці.

У 1628 році, читаємо у книжці О. Барановича «Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст.» сухівський маєток належав князям Чарторийським і адміністративне входив до складу Клеванської волості.

Гортаючи збірник документів під назвою «Архів Юго-Западної Росії» знаходимо невеличке повідомлення про те, що в 1648 році, під час козацько-селянських змагань Б. Хмельницького з шляхетською Польщею, загін опличьких місдан напав на сухівський замок і пограбував його.

Серед томів цього «Архіву...» є ще цікавий розов до суду, датований 17 грудня 1744 року. Казимір Стецький подав у суд заяву на Франтішка Любомірського про те, що той утримує у своєму маєтку селян, які втікали від київського каштеляна. Згадуване тут село Сухівці, яке адміністративно належить до Білківської волості.

На початку минулого століття біля руїн замку ріс дубовий ліс, на дворіччч був лях і колодязь. Сьогодні тут дніч зворослі.

Микола ФЕДОРТИШ

